

Sahel’de Devlet Dışı Silahlı Aktörler: Terör Örgütleri ve Milis Grupların Artan Dirençliliğinin Analiz Edilmesi

Fuat Emir Şefkatli* & Güngör Şahin**

Öz

Makalenin konusu Sahel bölgesinde faaliyet gösteren devlet dışı silahlı aktörlerin özel ajandaları ile yerel dinamikleri birbirine entegre eden hibrit stratejilerini analiz etmektir. Çalışmada, seçilen terör grupları ve yerel milis grupların 2012-2022 tarihleri arasında Mali, Burkina Faso ve Nijer’deki şiddet eylemleri analiz edilecektir. Çalışmanın amacı, DDSA tanımlaması altında ele alınan grupların son dönemde artan eylemleri ve alan kontrolleri doğrultusunda bu grupların hangi sebepler dahilinde Sahel bölgesinde dirençlilik kazandığını saptamaktır. Bu bağlamda zayıf ordular ve sorunlu terörle mücadele yaklaşımı, yerel yönetim eksikliği ve yönetilemeyen alanlar ikilemi bu grupların genişlemesine zemin hazırlayan faktörler olarak belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Terör Örgütleri, Sahel, Nijer, Mali, Burkina Faso.

* Doktora Adayı, Milli Savunma Üniversitesi, Atatürk Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, Strateji ve Güvenlik Araştırmaları Anabilim Dalı, orcid.org/ 0000-0002-2111-1194, emirsefkatli@gmail.com

** Doç. Dr., Milli Savunma Üniversitesi, Atatürk Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, Strateji ve Güvenlik Araştırmaları Anabilim Dalı, orcid.org/ 0000-0001-6296-8568, gsahin@msu.edu.tr

Non-State Armed Actors in the Sahel: Analyzing the Rising Resilience of Terrorist Organizations and Militia Groups

Fuat Emir Şefkatli* & Güngör Şahin**

Abstract

The article aims to analyze the hybrid strategies of non-state armed groups (NSAGs) operating in the Sahel region, integrating their particular agendas and local dynamics. In the study, the violent acts of selected terrorist groups and local militia groups in Mali, Burkina Faso, and Niger in the last ten years will be analyzed. The study aims to determine why these groups have gained resilience in the Sahel region in line with the recently increased activities and area controls. In this context, weak armies and problematic counter-terrorism approaches, lack of local governance, and the dilemma of ungoverned territories were identified as factors that paved the way for the expansion of these groups.

Keywords: Terrorist Organizations, Sahel, Niger, Mali, Burkina Faso.

* Phd. Candidate, National Defence University, Atatürk Strategic Studies and Graduate Institute, [orcid.org/ 0000-0002-2111-1194](https://orcid.org/0000-0002-2111-1194), emirsefkatli@gmail.com

** Assoc. Prof. Dr., National Defence University, Atatürk Strategic Studies and Graduate Institute, [orcid.org/ 0000-0001-6296-8568](https://orcid.org/0000-0001-6296-8568), gsahin@msu.edu.tr

1. Giriş

Geniş bir coğrafi tanım içinde Moritanya'dan Sudan'a kadar uzanan Sahel bölgesi, 2012-2022 tarihleri arasında Afrika kıtasındaki terör ve şiddet eylemlerinin merkezi haline gelmiştir. Moritanya, Mali, Burkina Faso, Nijer ve Çad'ı içine alan bölge, günümüzde farklı pek çok devlet dışı silahlı aktörün (DDSA) toplumsal tabana yayılarak geniş bir alan kontrolü ve mobiliteye sahip olduğu noktalara dönüşmüştür. Terör ve şiddet eylemlerinde 2011 sonrası gözlemlenen artışın gerek iç gerekse bölgeye komşu ülkelerdeki gelişmelerden etkilendiği söylenebilir. Kırılgan ya da başarısız devlet tanımlaması altında ele alınabilecek bu ülkelerde gerçekleşen askeri darbeler, zayıf ordular, yönetim eksikliği, ekonomik kaynakların yetersizliği, etnik gruplar arası rekabet ve iklim değişikliği gibi nedenler DDSA'ların artışına neden olmuştur.

İç ve dış etkenlerin yarattığı tablo küresel çapta faaliyet gösteren terör örgütleri tarafından bir fırsat penceresi olarak görülmüştür. Bu anlamda El-Kaide ve IŞİD gibi terör örgütleri için yerel ayrışmaların ve otorite boşluğunun istismar edilmesi yoluyla potansiyel sahalara yayılma stratejisi, oldukça pragmatist bir adım olarak ön plana çıkmaktadır. Diğer taraftan mikro ölçekteki köktenci gruplar için bu terör örgütleriyle eşgüdümlü hareket imkânı hem finansal hem de ideolojik açıdan manevra kabiliyetlerini artırmaktadır. Mağrip El-Kaidesi (AQIM) bağlantılı Jama'a Nusrat ul-İslam wa al-Muslimin (JNIM) ve IŞİD bağlantılı İslam Devleti Sahra Kolu (ISGS) gibi örgütlerin kurulması da bu grupların daha geniş kitlelere ulaşma ve finansal açıdan sürdürülebilir kaynaklar yaratma stratejisine paralel olarak ele alınabilir.

Etkisi terör örgütlerine nazaran sınırlı seviyede olsa da milis gruplar da Sahel bölgesindeki güvenlik kompleksini kırılgan hale getiren DDSA'lar arasındadır. Bazı durumlarda devlet güvenlik birimleriyle iş birliği içinde bazı örneklerde ise bağımsız hareket eden bu gruplar, sivillere yönelik şiddet eylemlerindeki artışın nedenleri arasındadır. Öte yandan Fransa başta olmak üzere Rus Wagner Özel Askeri Şirketi (ÖAŞ) ve diğer uluslararası aktörlerin bölgedeki varlığı ve yönetici elitlerle kurdukları çıkar ilişkileri DDSA'lar için bir propaganda aracı olarak kullanılmış,

terör ve şiddet eylemlerine meşruiyet kazandırmıştır. Sahel bölgesindeki terör ve şiddet eylemlerinin sayısında 2022 yılı itibarıyla ani bir artış gözlemlenmektedir. Bu artışın ilk etapta komşu ülkeler aracılığıyla Afrika'nın geri kalan bölgelerine yayılma riski bulunmaktadır. Bölgesel etkilerinin yanında bu durum uluslararası aktörler açısından da kaygı verici bir boyuta ulaşmıştır.

Tüm bu bilgiler ışığında çalışma, Sahel'deki terör ve şiddetin kaynağını DDSA'lar üzerinden analiz edecektir. Bu kapsamda çalışmanın ilk bölümünde bölgedeki etkin DDSA'lar incelenecek, belirlenen terör örgütleri ve milis grupların motivasyonları, kapasiteleri ve etki alanları ele alınacaktır. İkinci bölümde, eylemlerin sayısındaki artış son 10 yıllık dönem içinde ülke bazlı incelenecektir. Çalışmanın üçüncü bölümünde DDSA'ların genişlemesinde ve toplumsal karşılık bulmasında etkili olan faktörler üzerinde durulacak, Sahel bölgesindeki sivil-devlet ilişkilerine dair bir çerçeve çizilecektir. Sonuç bölümünde ise çözüm ve politika önerileri verilecek, yerel ve uluslararası aktörlere yönelik potansiyel yol haritası sunulacaktır.

2. Sahel'deki Etkin DDSA'lar ve Kökenleri

Sahel bölgesindeki DDSA'ların çıkış noktaları ve kökenlerini anlamak adına bölgedeki rejim tiplerini ve bu rejimlerin oluşturduğu siyasi tabloyu görmek çatışma dinamiklerinin anlaşılmasına katkıda bulunacaktır. Çünkü Sahel'deki devletlerin Weberci anlayışta devlet fonksiyonlarını tam anlamıyla yerine getirmedikleri söylenebilir. Bunun yerine bölgedeki ülkelerin daha çok patrimonyal bir yönetim anlayışı içerisinde devlet benzeri bir karaktere sahip oldukları gözlenmektedir.¹ Patrimonyal yönetim anlayışı içinde bölgesel olarak sınırlı şekilde varlığını sürdüren devlet otoritesini yolsuzluğun yayılmasını, yerel kaynakların ve kamu hizmetlerinin kötüye kullanılmasını destekleyen kayırmacı emir-komuta zincirleri üzerine inşa etmiştir. Ancak bu patrimonyal yapı beraberinde hibrit bir güvenlik anlayışını doğurur.

¹ Morten Boas, Francesco Strazzari, "Governance, Fragility and Insurgency in the Sahel: A Hybrid Political Order in the Making", *The International Spectator*, 55(4), 2020, 13.

Başkent ve çevresindeki bölgeleri kontrol eden devlet güvenlik birimleri, kırsal kesimlerde ve sınır bölgelerinde farklı yerel aktörlerle meşruiyet mücadelesi içine girmekte ve yereldeki otoritesini güçlendirmek amacıyla birbirinden farklı güvenlik aygıtlarına başvurmaktadır. Nitekim takip edilen hibrit güvenlik modeli, 'proto-devletlere' benzeyen silahlı grupların oluşumuna zemin hazırlar.² Devlet destekli oluşturulmuş sivil savunma birlikleri, milis gruplar ya da AQIM, JNIM ve ISGS benzeri terör örgütleri bu yaklaşımın bir sonucu olarak kontrol ettikleri bölgelerde bir tür egemen otorite haline gelmektedir. Sahel özelinde mevcut tabloyu farklı iç savaş bölgelerinden ayıran en önemli husus bu DDSA'ların ciddi ölçüde halk desteğini arkalarına almış olmalarıdır. Öyle ki yereldeki ayrışmaları ve farklılıkları istismar ederek geniş alanlara yayılan terör grupları yerel topluluklar tarafından geçmiş yönetimlere nazaran daha adil ve eşitlikçi görülmektedir.³ Buna paralel olarak isyancı grupların kontrolü altındaki pek çok noktada yerli halk ve devlet arasındaki sosyal mutabakat kırılmıştır. Bir bakıma terör grupları, kaynakların adil olmayan biçimde dağılımı, tarihsel ve etnik gerilimler ya da yerel aktörler arası rekabet gibi toplumsal meselelerin bir ürünü olarak görülebilir.

DDSA'ları en temelde dört teorik arka planda ele almak mümkündür. Bunlar; siyasi motivasyona sahip gruplar, aşırı şiddet yanlısı gruplar, sivil savunma birlikleri ve devlet destekli yerel güvenlik güçleridir. Görsel 1'deki Schneckener'in tipolojisi içinde daha geniş bir tanımlamayla bu gruplar; isyancılar, milisler/paramilisler, aşiret/kabile merkezli 'büyük adamlar' olarak tabir edilen aktörler, teröristler, özel askeri şirketler (ÖAŞ), yağmacılar, savaş ağaları ve suç çeteleri şeklinde ele alınabilir.⁴ Bununla beraber DDSA'lar, daha çok kırsal alanlarda ya da merkezi devlet modelinin uygulanmadığı sınır bölgelerinde, devletin varlığının geleneksel olarak zayıf ya da tartışmalı olduğu bölgelerde

² Edoardo Baldaro, "Violence, Dysfunctional States, and the Rise of Jihadi Governance in the Sahel" (ed. Camillo Casola 'Unraveling the Sahel State Politics and Armed Violence' içinde), *ISPI*, Mart 2021, 20.

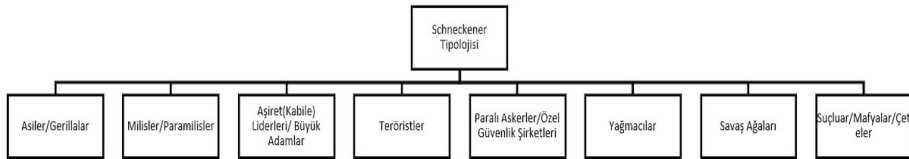
³ A.g.e.

⁴ Ulrich Schneckener, "Fragile Statehood, Armed Non-State Actors and Security Governance", *Private Actors and Security Governance*, 2006, 30.

kendilerine faaliyet alanı bulurlar. Bu silahlı grupların Nijer'e nazaran son dönemde Mali ve Burkina Faso'da momentum kazandıkları söylenebilir.

Çalışma kapsamında daha derin analiz edilecek olan terör grupları, ciddi bir maliyet gerektiren bölgesel kontrolden ziyade hedeflenen nüfus üzerinde sosyal bir bağ kurmayı amaçlamaktadır. Bunun yanında terör örgütleri, devletin idari varlığına zarar vermeyi öncelikli amaçları haline getirmiştir. İdari varlık olarak belirlenen hedefler, bölgedeki güvenlik güçlerine ek olarak devletin yerel temsilcileri, kamu kurumları (okul, hastane, belediye binaları vd.) ve sivillerdir.⁵ Şiddet eylemlerinin altyapısını oluşturan bu zihniyet üzerinden Sahel'deki çatışmalar, farklı silahlı aktörlerin kendi otoritelerini empoze etme ve kontrolündeki toprakları genişletme maksadıyla arayış içinde olduğu yerel anlaşmazlıklar ve ulusaşırı isyan hareketlerinin bir karışımı olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca Sahel'deki şiddet eylemlerinin büyük oranda otorite boşluğundan değil mevcut gruplar arası güç mücadelesinden kaynaklandığı ifade edilmektedir.⁶

Şekil 1. Schneckener DDSA Tipolojisi

Kaynak: Ulrich Schneckener, “Fragile Statehood, Armed Non-State Actors and Security Governance”, *Private Actors and Security Governance* (2006), 30.

Öte yandan terör örgütleri Sahel'deki coğrafi, askeri ve organizasyonel açıları ustalıkla kullanmaktadır. Askeri anlamda küçük-orta ve geniş çaplı savaş için gerekli silah ve ekipmana erişmekte olan terör örgütleri,

⁵ Morten Boas, Francesco Strazzari, “Governance, Fragility and Insurgency in the Sahel: A Hybrid Political Order in the Making”, *The International Spectator*, 55(4), 2020, 13.

⁶ Clionadh Raleigh, Caitriona Dowd, “Governance and Conflict in the Sahel’s Ungoverned Space”, *Stability: International Journal of Security and Development*, 2(2), 2013, 2.

insan kaynağını Sahel demografisinin sağladığı imkanlar dahilinde kendi hedefleri doğrultusunda koordine etmekte ve geniş Sahel coğrafyası içinde rahatlıkla mobilize olmaktadır.⁷ Mali'deki 2012 isyanına katılan köktenci gruplar bölge hakkındaki bilgilerini, kırsal topluluklar ve geleneksel yapılar üzerindeki bağlantılarını kullanarak stratejik bir dönüşüm içine gitmiştir. Bunun sonucunda El-Kaide ve IŞİD bağlantılı terör örgütleri, küresel ölçekte sahip oldukları dini değerleri, yerel değerler ile birleştirerek 'bölgeselleşme' ve 'bölgesel bazda genişleme' stratejisini hayata geçirmişlerdir.⁸

2.1. Jama'a Nusrat ul-İslam wa al-Muslimin (JNIM)

AQIM'in ideolojik arka planını ve örgütlenme yapısını Mali, Burkina Faso ve Batı Nijer özelinde devralan JNIM, 2017 yılında AQIM, El-Murabitun, Tuareglerin oluşturduğu Ensaruddin ve Fulanilerin çoğunlukta olduğu Macina Özgürlük Hareketi (MLF) ya da başka adıyla Katiba Macina tarafından kurulmuştur.⁹ JNIM'in organizasyonel yapısına bakıldığında örgüt yönetim mekanizmasının yukarıdan aşağıya hiyerarşik bir düzlemde şekillendiği görülmektedir. Bu bağlamda en yukarıda örgüt lideri Iyad Ag Ghali ve kendisine sadık profesyonel militanlar varken aşağıya inildikçe ideolojik ve ekonomik beklentilerden ötürü yerel nüfus içinden devşirilen ya da kendi rızasıyla JNIM'e katılan savaşçıları görmek mümkündür.¹⁰ Sarmalın en sonunda ise ideolojik anlamda mücadeleyi destekleyen ama silahlı mücadeleye katılmayan siviller bulunmaktadır.¹¹ Mahalle ve köy bazlı gözetim başta olmak üzere istihbarat akışının sağlanması ve liderlik kararlarının tabana yayılmasında bu sivillerin önemli bir fonksiyona sahip olduğu

⁷ Emiliy Estelle Perez, "The Underestimated Insurgency, Continued: Salafi-Jihadi Capabilities and Opportunities in Africa", *American Enterprise Institute: Critical Threats*, Aralık 2022, 5.

⁸ Stig Jarle Hansen, "Forever Wars? Patterns of diffusion and consolidation of Jihadism in Africa", *Small Wars & Insurgencies*, 33(3), 2021, 420.

⁹ Stig Jarle Hansen, "Forever Wars? Patterns of diffusion and consolidation of Jihadism in Africa", *Small Wars & Insurgencies*, 33(3), 2021, 409.

¹⁰ Edoardo Baldaro, Yida Seydou Diall, "The End of the Sahelian Exception: Al-Qaeda and Islamic State Clash in Central Mali", *The International Spectator*, 55(4), 2020, 75.

¹¹ A.g.e.

görülmektedir.

JNIM'in Nijer deltasının iç kısımlarında, Mali'nin Gao ve Timbuktu bölgelerinde etkin bir DDSA olduğu söylenebilir. JNIM, bünyesindeki Katiba Macina ve Ensaruddin gibi farklı bileşenlerin etkili olduğu bölgelerde faaliyet göstermelerini sağlamış ve bu yapı geniş toplumsal kitlelere yayılan federasyon modelini ortaya çıkarmıştır. Tuareg elitleri üzerinden yerel nüfusa angaje olan JNIM, toplumsal tabana ve sosyal yapıya (*grassroot model*) ulaşmayı hedeflemiştir. Ancak 2015 yılından itibaren özellikle Kidal bölgesinde Azavad Ulusal Kurtuluş Hareketi (MNLA) kontrolü yeniden tesis etmiş ve bölge JNIM'in etki alanı dışına çıkmıştır.

Devlete karşı 'ortak düşman' algısı, kamu hizmetlerinin yetersizliği, gerçekleşen darbelere bağlı olarak istikrarsız siyasi ve demografik yapı, yabancı güçlerin askeri operasyonları ve yerel nüfus arasındaki çarpık ilişkiler ağı, JNIM'in meşruiyet kazanma araçları arasındadır. Ayrıca bölge genelinde kitle iletişim araçlarını etkin kullanan örgüt, Fransa'nın 2021 yılında Sahel'den çekilme ve aynı yıl ABD'nin Afganistan'daki askerlerini geri çekmesi süreçlerinde yabancı güçlerin çıkarılması ve 'dinsiz' hükümetlere karşı isyan retoriğini kullanmıştır.¹²

JNIM'e bağlı yerel terör gruplarının illegal yollardan yılda yaklaşık 18 ila 35 milyon dolar arası bir kazanç sağladığını öngörülmektedir.¹³ Bu illegal kazanç yolları arasında kontrolleri altındaki geçiş yollarının gasp edilmesi, yerel halktan koruma hizmetleri karşılığında alınan vergiler (*zekât*) ve fidye yer almaktadır.¹⁴

2014 yılında başlayan Barkhane Operasyonları, JNIM operasyonlarını maliyetli hale getirerek örgüte insan kaynağı noktasında ciddi zararlar vermiştir. Ancak örgüt, taktiksel geri çekilme ve kendini yerel yapı içine saklama stratejisi neticesinde sürdürülebilirlik ve dinamizm kazanmıştır.

¹² Emily Estelle Perez, "The Underestimated Insurgency, Continued: Salafi-Jihadi Capabilities and Opportunities in Africa", *American Enterprise Institute: Critical Threats*, Aralık 2022, 9.

¹³ Daniel Eizenga, Wendy Williams, "The Puzzle of JNIM and Militant Islamist Groups in the Sahel", *Africa Security Brief*, no. 38, Aralık 2020, 2.

¹⁴ A.g.e.

Ekim 2020’de JNIM, Fransa için “en tehlikeli düşman” sıfatını kazanmış ve 2021 yılına kadar gerçekleştirilen 20 operasyonda 230 JNIM savaşçısı öldürülmüştür.¹⁵

2.2. Katiba Macina (MLF)

Amadou Kouffa liderliğindeki MLF, 2015 itibarıyla Nijer deltasının iç kısımlarında ve Mali’nin Mopti bölgesinde faaliyet göstermektedir. Mopti sınırları içerisinde yer alan Dialloube, Tenenkou ve Serma şehirleri, örgütün üç ana merkezidir.¹⁶ MLF, JNIM’in bir alt kolu olarak değerlendirilmektedir. MLF, ilk yıllarda yerel halk ve devlet güvenlik birimlerine karşı konumunu güçlendirmek adına şiddet ve terör eylemlerini yoğunlaştırmıştır. Takip eden süreçte, yerel toplulukların şikayetleri, Mali ordusunun sert güç kullanma yöntemleri ve artan güvensizlik atmosferi MLF’nin devrimci bir retorik benimsemesine zemin hazırlamıştır. Pek çok örnekte görüldüğü gibi bölgeselleşme ve yerel destek, terör örgütlerinin toplumsal tabana yayılmasında itici güç niteliğindedir.

Mali’de tarihsel süreç içinde sosyokültürel ve etnik bağlamda marjinalize edilen Fulani topluluklar, MLF’nin sosyal yapı içindeki hedef kitlesinin belirlenmesinde etkili olmuştur.¹⁷ Dış tehditlere karşı korunma ihtiyacı ve çatışma ortamının meydana getirdiği ekonomik fırsatlar elde etme arzusu Fulani gençleri ve düşük gelirli sınıfı MLF saflarına katmıştır. Dolayısıyla yerel yönetişimin ulusaşırı organizasyonun (El-Kaide) temsili ve Fulanilerden kaynaklı ayaklanma üzerine kurulduğu görülmektedir. Nitekim MLF’nin bölgede baskın bir DDSA haline gelmeye başladıkça devrimci retoriğinden tavizler vermeye başladığı söylenebilir. Alt sınıf Fulani gençlerin ikinci plana atılarak zengin Fulani sınıfıyla kurulan güçlü iş birlikleri bu minvalde okunabilir.

¹⁵ Heni Nsabia, “The Conflict Between Al-Qaeda and the Islamic State in the Sahel, A Year On”, (ed. Camillo Casola ‘Unraveling the Sahel State Politics and Armed Violence’ içinde), *ISPI*, Mart 2021, 16.

¹⁶ Edoardo Baldaro, Yida Seydou Diall, “The End of the Sahelian Exception: Al-Qaeda and Islamic State Clash in Central Mali, *The International Spectator*, 55(4), 2020, 76.

¹⁷ A.g.e., 77.

Yerinden yönetime dayalı bir yönetim anlayışı ile her bölgenin sorumlusu o grubun faaliyetlerini belirlemektedir.¹⁸ JNIM'e benzer olarak istihbarat toplama ve yerel gözetim mekanizmasında kadın ve çocuklar görevlendirilmektedir.¹⁹ Alan kontrolüne sahip olduğu bölgelerde adalet sistemini, sosyal davranış normlarını, toprağa erişimi ve Weberci anlayışta devlete özgü temel kamu hizmetlerini yerine getirmektedir. Örgütün ekonomik kaynakları arasında zekât adı altında toplanan vergilerin önemli bir paya sahip olduğu söylenebilir.

2.3. İslam Devleti Sahra Kolu (ISGS)

Sahel'de ulusaşırı bağlantıya sahip bir diğer terör örgütü ISGS'dir. 2015 yılında kurulan örgütün temel gövdesini El-Kaide bağlantılı El-Murabitun örgütünden ayrılan savaşçılar oluşturmaktadır. Adnan Ebu Velid Sahraoui liderliğindeki ISGS, Üç Devlet Sınır (*Tri-State Border*) bölgesi olarak bilinen, Nijer, Burkina Faso ve Mali'nin belli alanlarını kapsayan bölgede terör ve şiddet eylemlerine başvurmaktadır.²⁰ Mali'nin Menaka ve Gao bölgeleri ise örgütün yönetici kadrolarının bulunduğu merkezlerdir.²¹

ISGS, DDSA'ların yerel tabakaya sızma geleneğinden vazgeçmeyerek Üç Devlet Sınır bölgesindeki göçebe topluluklar arasında yaşanan rekabeti kullanmıştır. Yerel dinamiklere dahil olarak belli bir ivme ve nüfuz alanı kazanan ISGS, ilk dönemlerinde rakip terör hareketleri içindeki kırılmalardan faydalanmayı hedeflemiştir. Özellikle Nijer Deltasının iç kısımlarındaki otlak bölgelerde yaşanan çiftçi-çoban anlaşmazlıkları, MLF içinde parçalanmalara yol açmıştır. Bunun

¹⁸ Edoardo Baldaro, "Violence, Dysfunctional States, and the Rise of Jihadi Governance in the Sahel" (ed. Camillo Casola 'Unraveling the Sahel State Politics and Armed Violence' içinde), *ISPI*, Mart 2021, 20.

¹⁹ Jude Cocodia, "Nationalist Sentiment, Terrorist Incursions and the Survival of the Malian State" (ed. Carolina Varin, Dauda Abubakar, "Violent Non-State Actors in Africa" içinde), 2017, 53.

²⁰ Heni Nsabia, "The Conflict Between Al-Qaeda and the Islamic State in the Sahel, A Year On", (ed. Camillo Casola 'Unraveling the Sahel State Politics and Armed Violence' içinde), *ISPI*, Mart 2021, 15.

²¹ Manon Laplace, "Mali, Burkina Faso, Niger: Islamic State in the Greater Sahara flexes its muscles", *Africa Report*, 14 Aralık 2022.

sonucunda MLF içinden bazı savaşıçılar taraf değiştirerek ISGS tarafına geçmiştir.

Gerek JNIM ve Katiba Macina gibi rakiplerine nazaran Sahel bölgesine daha sonradan girmesi gerekse ilkel bir medya altyapısına sahip olması, ISGS'yi genişleme aşamasında sayısal g, saha bilgisi ve medya kapasitesi noktasında dezavantajlı bir konuma getirmiştir. Bununla birlikte 2020 yılı itibarıyla Barkhane Operasyonlarının birinci hedefi haline gelmesi terör ve şiddet eylemlerinin maliyetini artırırken operasyonel temposuna olumsuz yönde etki etmiştir. 430'dan fazla ISGS savaşıçısı, Fransa'nın 70 farklı operasyonu sonucunda ldrlmştir.²²

ISGS'nin 2022'nin Mart ayından bu yana yerel halka yönelik şiddet eylemlerini artırdığı gözlemlenmektedir. Bu şiddet eylemlerinin arka planında örgütün Mali'nin kuzeyinde bulunan Menaka bölgesinde nüfusu yeniden dizayn ederek konsolide etme girişimlerinin olduğu söylenebilir. 3 Aralık 2022 tarihinde ISGS'nin sosyal medya hesapları aracılığıyla paylaşılan görüntüler bu argümanı destekler niteliktedir.²³ Menaka veya Gao bölgesinde çekildiği tahmin edilen görüntülerde örgüt çok sayıda savaşıçıyı aynı alanda toplayarak adeta bir gövde gösterisinde bulunmuştur. Ayrıca bu görüntüler, propaganda niteliğinin yanında güçlü bazı mesajlar içermektedir. Grup, çok sayıda savaşıçıyı tek bir noktada toplayarak kendini tehdit altında hissetmediğini göstermektedir. Örgüt, köktenci terör unsurlarının temel özelliklerinden olan 'halk arasına karışma' ve 'stratejik belirsizlik' gibi taktiksel manevraları bir kenara bıraktığını göstermektedir. Hiç kuşkusuz Barkhane Operasyonları gibi askeri anlamda güçlü bir caydırıcılığın sona ermesi ISGS'nin 2022 yılı itibarıyla şiddet eylemlerini artırarak çok sayıda bölgeyi ele geçirmesinde oldukça etkili olmuştur.

3. Terör Grupları Arası Etkileşimler

İç savaş esnasında ortaya çıkan 'kardeş savaşı' (*fratricidal war*)

²² Denis M. Tull, "Operation Barkhane and the Future of Intervention in the Sahel", *SWP*, 20 Ocak 2021.

²³ Manon Laplace, "Mali, Burkina Faso, Niger: Islamic State in the Greater Sahara flexes its muscles", *Africa Report*, 14 Aralık 2022.

kavramı, isyancı grupların merkezi hükümetle mücadeleden çok kendi aralarındaki iç kargaşalara eğilimli olduğunu açıklamak için kullanılmaktadır.²⁴ Ancak 2015-2019 yılları arasındaki çatışma dinamiklerine bakıldığında bu kavramın Sahel coğrafyasına uymadığını söylemek mümkündür. ‘Sahel istisnası’ tabiri, farklı pek çok bölgede birbiriyle çatışma halinde olan El-Kaide ve IŞİD bağlantılı grupların Sahel özelinde kurdukları iş birlikleri ve güçlü ilişkileri açıklamak için bölge çalışan uzmanlar tarafından sıklıkla kullanılmıştır.²⁵ Belirtilen tarih aralığında JNIM ve ISGS arasındaki koordinasyon ve iş birlikleri, hükümetlere karşı ‘ortak düşman’ motivasyonu ile ilişkilendirilmektedir. Öte yandan ISGS ve JNIM arasındaki kırılğan barışın bir uzantısı olarak gidilen coğrafi bölüşüm potansiyel gerilimlerin önünü kesmiş, gruplar arasında sosyal ve ekonomik bir denge meydana getirmiştir.

Ancak ‘Sahel istisnasının’ bozulması köktenci DDSA’ların isyan gücünü zayıflatmıştır. Etki ve alan kontrolü noktasında devlete veya yerel silahlı gruplara karşı yaşanan çatışmalar, kendi içlerindeki savaşa evrilmiştir. Bu durum her iki örgüte de ciddi sayıda insan kaynağına mâl olmuş, terör unsurlarını hava saldırılarının hedefi haline getirmiştir. İlk çatışmaların başladığı 2019 yılından 2021 yılında kadar geçen bir buçuk senede iki grup arasında 125 çatışma yaşanmış ve bu çatışmalar her iki taraftan toplam 731 kişinin ölümüyle sonuçlanmıştır.²⁶ JNIM ve ISGS arasındaki ilişki, iş birliği, çatışma ve çatışmanın hafifletilmesi şeklinde sürekli tekrar eden bir döngü içindedir. Bölgedeki kronik sorunların devam etmesi durumunda, uzun vadede her iki grubun da farklı etki alanları oluşturacağı söylenebilir.

Gruplar arasındaki farklılıkları üç alt başlık altında toplamak mümkündür. Bunlar arasından ekonomik kaynakların yönetimi ve

²⁴ Mohammed M. Hafez, “Fratricidal Rebels: Ideological Extremity and Warning Factionalism in Civil Wars”, *Terrorism and Political Violence*, 32(3), 2017, 2.

²⁵ Caleb Weiss, Heni Nsabia, “The End of the Sahelian Anomaly: How the Global Conflict between Islamic State and al-Qa’ida Finally Came to West Africa”, *CTC Sentinel*, 13(7), 2020.

²⁶ Heni Nsabia, “The Conflict Between Al-Qaeda and the Islamic State in the Sahel, A Year On”, (ed. Camillo Casola ‘Unraveling the Sahel State Politics and Armed Violence’ içinde), *ISPI*, Mart 2021, 16.

dağıtımı, El-Kaide destekli gruplar ile ISGS arasındaki farklılıkların başında gelmektedir. JNIM'in alt kolu MLF, şiddet, gasp ya da vergilendirme yoluyla sağladığı kaynakları merkezileştirirken ISGS, her savaşçının saldırı ya da istila yoluyla edindiği ganimeti özgürce kullanma hakkı tanımaktadır.²⁷ ISGS tarafından sağlanan bu esnekliğin, taraf değiştirmelerde belirleyici bir etken olduğu söylenebilir.

Gruplar arasındaki ikinci temel ayrışma noktası, İslam'a bakış ve İslam değerlerinin yerele empoze edilmesindeki görüş ayrılığıdır. Bu kapsamda şeriat hukukunun uygulanmasında El-Kaide menşeli örgütler, daha esnek davranırken ISGS, oldukça katı ve dayatmacı bir tutum benimsemiştir.²⁸ JNIM ve MLF, katı uygulamaların bir anda dayatılmasının yerel nüfusu yabancılaştıracağı görüşünden hareketle yerel değerler ile ulusaşırı terör bağlantılarının değerlerini bir sentez haline getirmekte, ISGS ise din alanında örgütün ulusaşırı karakterini direkt olarak yerele yansıtmaktadır. Buna bağlı olarak üçüncü ve son başlık yerel yapıya yaklaşımdaki farklılıklardır. Bu noktada MLF, geleneksel düzeni koruyarak toprak yönetimi başta olmak üzere yerel yapıyla özdeşleşen bileşenlerin devamlılığını esas almıştır. Bunun dışında MLF, Fulani elit sınıfı ile iç içe geçmiş ilişkiler ağına sahipken ISGS, Fulani alt kesimine ulaşmayı denemiştir. Bu tablo, gruplar arasındaki rekabet içinde sosyo-ekonomik sınıf ve statülerin ne denli önemli bir araç olduğunu göstermektedir.

4. Yerel Milis Gruplar

Oluşumu itibarıyla milis gruplar, kırılğan yapıda addedilebilecek devletlerin bünyesindeki parçalı ve politize güvenlik sektörünün bir sonucudur. Sömürge sonrası dönem ele alındığında siyasi, ekonomik ve toplumsal kurumsallaşmasını tamamlamamış devletlerde güvenlik bürokrasisi (ordu, polis gücü, istihbarat vd. kolluk güçleri), klan, siyasi parti ve etnik gruplar arasındaki çıkar çatışmasının sonucunda oluşmakta

²⁷ Edoardo Baldaro, Yida Seydou Diall, "The End of the Sahelian Exception: Al-Qaeda and Islamic State Clash in Central Mali, *The International Spectator*, 55(4), 2020, 77.

²⁸ A.g.e.

gücü elde eden lidere karşı bağlılık ve itaat ile şekillenmektedir.²⁹ Başka bir deyişle milisler, statükoyu elinde bulunduran elitlerin siyasi güçlerini ve ekonomik ayrıcalıklarını korumak amacıyla kurdukları düzenin en kritik bileşenleridir.

Sahel bölgesinde ‘destek kuvvet’ (*auxiliary forces*) olarak faaliyet gösteren milis gruplar, yerel gözetim ve buna bağlı olarak istihbarati kaynak aktarımında, isyancı güçlerin (terör grupları) bastırılmasında ve iç savaş süresince işlenen insan hakları ihlallerinin yol açacağı sorumluluğun devredilmesinde önemli roller üstlenmektedir.³⁰ Bununla beraber milisler, isyancı gruplar ile mücadelede resmi birliklere nazaran daha az maliyetli olmaları bakımından tercih edilmektedir. Öyle ki bazı örneklerde milislere silah ve ekipman tedarik edilmediği operasyonel ve teknik eğitim verilmediği görülmektedir.³¹ Bunun yanında yine resmi birliklere göre daha hızlı sürede mobilize olmaları, mikro düzeyde yürütülen terörle mücadele operasyonlarının sonuca ulaşmasını sağlamaktadır. Milis grupların bir diğer özelliği, yerel halk içinde olmaları ve kimi durumlarda isyancı ya da radikal terör gruplarına bağlı kişilerle aynı topluluk içinde bulunmaları sayesinde askeri kurumlara ve kolluk kuvvetlerine yerel istihbarat sağlamalarıdır.

Ancak bu faydalarının yanında etkin milis grup yapılanmalarının olduğu ülkeler bazı kronik sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır. Bunları iki alt başlık altında toplamak mümkündür. İlk olarak milis grupların iç savaş sırasında devlet güvenlik güçleri ve isyancı/terör gruplarının ardından üçüncü temel aktör olarak ortaya çıkmaktadırlar. Bu rolü, resmi güvenlik birimleri tarafından aktif oldukları bölgelerde kendilerine devredilen yarı ya da tam meşruiyet doğrultusunda elde eden milisler bazı örneklerde yetki ve güçlerini etnik, azınlık ve muhalif temizliği için bir araç olarak kullanmaktadır. Bu yaklaşımın beraberinde insan hakları ihlali, şiddet

²⁹ Ulrich Schneckener, “Milicias and the Politics of Legitimacy”, *Small Wars & Insurgencies*, 28(4-5) 2017, 802.

³⁰ Adam Day, “Hybrid Conflict, Hybrid Peace: How militias and paramilitary groups shape post-conflict transitions”, *United Nations University Centre for Policy Research*, 2020, 136.

³¹ A.g.e.

eylemleri, keyfi tutuklama ve yargısız infaz gibi sonuçlar doğurduğu söylenebilir. Bu sorunlu meşruiyet devrinden kaynaklı eylemlerin takibi, denetimi ve yargılaması noktasında ise hükümetlerin stratejik kazanımlarını ön planda tutarak ilgili gruplara belli bir esneklik alanı tanıdığı görülebilir. Bir anlamda yerel özerklik veya bağımsızlık olarak algılanabilecek bu durum, devletin milis grupları değil milis grupların devleti kontrol ettiği argümanını güçlendirmektedir.³² Örneğin Mali, gayri resmi milis yapıları kullanarak devlet zayıflığını telafi etmeye çalışmaktadır. Ancak devlet destekli ya da devletle iş birliği halindeki grupların sayısındaki artış, Mali'de toplumsal şiddete yol açmıştır. Tarihsel akış içinde Tuareg ve Fulani etnik gruplara yönelik devlet eliyle uygulanan baskılar ve bu amaca hizmet edecek şekilde desteklenen milis gruplar, Tuareg ve Fulani grupların da savunma motivasyonlarıyla karşı yapılanmalara gitmesine neden olmuştur. Bu anlamda devlet destekli Ganda Koy ve Ganda Iso milis gruplarının belli dönemler içinde Fulani ve Tuareg topluluklara yönelik saldırılarında çok sayıda sivil hayatını kaybetmiştir.³³ Bunun neticesinde kurulan Sahel'in Kurtuluşu İçin İttifak (ASS) adlı milis grup Fulanilerin bu saldırılardan korunma refleksinin bir ürünüdür.³⁴ Bölgede benzer örnekleri çeşitlendirmek mümkündür. Burkina Faso'da 2020 yılında başlatılan Vatan Savunması Gönüllüleri (VDP) programı kapsamında terör örgütleriyle mücadelede sivillerin silahlandırılması amaçlanmıştır.³⁵ Programın hayata geçirildiği tarihten 1 yıl sonra sivillerin silahlandırılması ile birlikte göçebe ve yerleşik topluluklar arasındaki çatışmaların tırmandığı ve bu topluluklar arasındaki bölünmelerin derinleştiği sonucuna varılmaktadır.³⁶ Buna göre yaklaşık 1 senelik bir dönem içinde, daha önceden kurulu olan ve

³² Sabine C. Carey, Michael P. Colaresi, Neil J. Mitchell, "Governments, Informal Links to Militias and Accountability", *Journal of Conflict Resolution*, 59(7), 2015, 854.

³³ Marc-Antoine Perouse de Montclos, "Rethinking the response to jihadist groups across the Sahel", *Chatham House*, Mart 2021, 12.

³⁴ A.g.e.

³⁵ Anna Schmauder, Annabelle Willeme, "The Volunteers For The Defense Of The Homeland", *Clingendael*, 9 Mart 2021

³⁶ "Sahel 2021: Communal Wars, Broken Ceasefires and Shifting Frontlines", *ACLEDA*, 17 Haziran 2021.

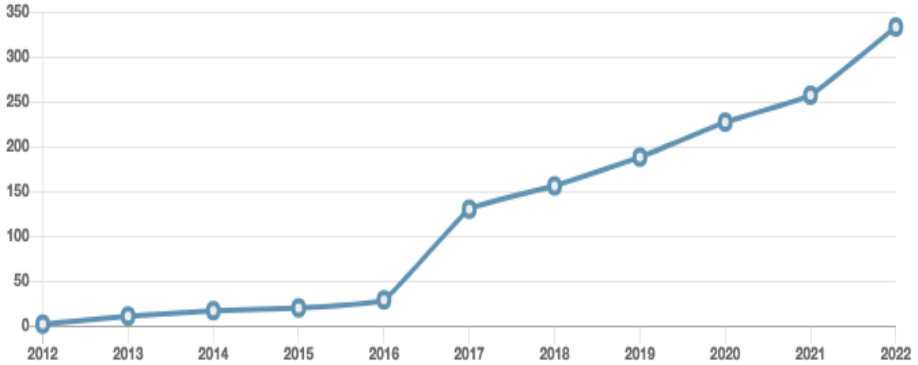
Koglweogo ve Dozo sivil savunma birlikleri de dahil olmak üzere toplamda 66 VDP milisi öldürülmüştür.³⁷

İkinci olarak milis grupların uzun süreli i  savaş s resinde elde ettikleri ekonomik ve siyasi kazanımlar, barış ve ateşkesin sağlanmasıyla beraber girilen milli uzlaşı ve diyalog mekanizmalarının baltalanmasına yol açmaktadır. Düzenli ve birleşik ordunun kurulması için başlatılan güvenlik sektörü reformları kapsamında amaçlanan silahsızlandırma, terhis ve yeniden entegrasyon (STyE) safhalarının akamete uğraması, arka planda yürütülen ‘milis diplomasisi’ ve milis grupların kaos ortamının sürekliliğini amaçlayan ajandalarından kaynaklanmaktadır. Orta Mali’de Dogon toplulukları korumak amacıyla 2016 yılında h k met desteğiyle oluşturulan Dan Na Ambassagou, bu minvalde ele alınabilir. Öyle ki Mali devletinin grubu dağıtma kararının ardından milis grup  yeleri, 2019 yılında topluluk içinde şiddet eylemlerine dahil olmuştur.³⁸ İç savaş ortamındaki edinimlerinden feragat etmeyen grup, yerel şikayetlere ve yarattığı sorunlara rağmen dağıtılamamıştır. Dan Na Ambassagou  rneği, Mali devletinin milis yapılarla mücadeledeki zayıflığının bir kanıtıdır. Bununla birlikte milis grupların birleşik ordu yapılanmasına entegre edildiği senaryoda bu grupların sayıca çokluğu ve çeşitliliği nedeniyle ordu birimlerinde bir hizipleşme ve kadrolaşma söz konusu olabilir. Diğer taraftan oluşan hibrit yapı, geçmişi itibarıyla savaş suçu işlemiş ve sabıkalı figürlerin silahlı kuvvetler içinde söz sahibi olmasına yol açma potansiyeline sahiptir.

³⁷ A.g.e.

³⁸ Ornella Moderan, “Proliferation of Armed Non-State Actors in the Sahel: Evidence of State Failure?” (ed. Camillo Casola ‘Unraveling the Sahel State Politics and Armed Violence’ içinde), *ISPI*, Mart 2021, 12.

Şekil 2. Sahel Bölgesindeki Milis Grupların Sivillere Karşı Şiddet Eylemleri

Kaynak: ACLED 2022

Yukarıdaki şekilde görüldüğü üzere Mali iç savaşının başladığı 2012 yılından günümüze, yaklaşık 10 yıllık süre zarfında milis gruplardan kaynaklı sivillere yönelik şiddet eylemlerinde güçlü bir artış görülmektedir.³⁹ Özellikle son 1 yıl içindeki artış dikkate değerdir. ACLED verilerine göre 2021 yılında toplam 257 şiddet/saldırı eylemi gerçekleştirilirken bu sayı 2022 yılında 333'e ilerlemiştir.⁴⁰

5. Ülke Örnekleri Üzerinden DDSA'ların Şiddet Eylemleri

2022 yılındaki Birleşmiş Milletler Kalkınma Programının (UNDP) İnsani Gelişim Endeksine göre Burkina Faso 184, Mali 186, Nijer 189 ve Çad 190. sırada yer almaktadır.⁴¹ Yaşam süresi, eğitim düzeyi, kişi başına düşen milli gelir gibi kriterlerin belirleyici olduğu sıralamada bu dört ülkenin ortalama puanlarının nerdeyse aynı olması tesadüf değildir. Çünkü ülkeler demografik, coğrafi ve kültürel bağlamda birbirine entegre durumdadırlar. Buna bağlı olarak herhangi bir ülkede filizlenen terör örgütü ya da aşırı fikirlerin hızlı bir şekilde geri kalan ülkelere yayılma eğiliminde olduğu görülmektedir. Bu da kırılgan güvenlik

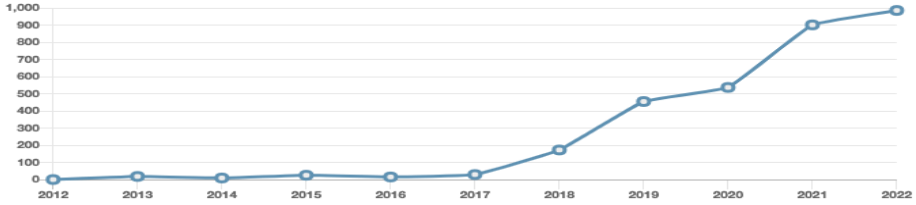
³⁹ ACLED Security Dashboard 2022.

⁴⁰ A.g.e.

⁴¹ UNDP Human Development Report 2021-2022: Uncertain Times, Unsettled Lives: Shaping Our Future in a Transforming World.

atmosferinin kaynak ülkeden çıkarak sınır ötesine istikrarsızlık götürdüğü anlamına gelmektedir.

Şekil 3. Sahel’de İsyancı Grupların Sivillere Karşı Şiddet Eylemleri

Kaynak: ACLED 2022

Şekil 3’te görüldüğü üzere Sahel genelinde sivillere yönelik şiddet eylemleri son 10 yıl içinde belirgin bir artış ivmesi yakalamıştır. El-Kaide ve IŞİD bağlantılı gruplar arası rekabetin üst seviyeye geldiği ve bu rekabetin orta-büyük çaplı çatışmalara dönüştüğü 2020 yılında toplam 537 eylem gerçekleşmiştir. Fransa Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron’un Barkhane kapsamında konuşlandırılmış birliklerini çekeceğini açıkladığı ve asker sayısında azalmaya gittiği 2021 yılında bu sayı 901’e yükselmiştir. 2022 yılının Temmuz ayına kadar ise 985 eylem kaydedilmiştir.⁴² Öte yandan yalnız sivillere yönelik değil bölge ülkelerindeki resmi güvenlik birimlerine yönelik terör eylemlerinin de ciddi bir yükselme trendi yakaladığı gözlenmektedir. İsyancı gruplar ve resmi ordular arasındaki askeri denge Sahel’deki terörle mücadele operasyonlarının kapsamını belirlemektedir. Terör örgütlerinin alan kontrolü, sahip olduğu askeri teçhizat ve yerel nüfus içerisindeki konumunun yanı sıra ilgili ülkenin ordu kapasitesine göre değişkenlik gösteren operasyonlar, isyancı terör grupları ve ordu birlikleri arasındaki çatışmaların miktar ve temposuna direkt olarak etki etmektedir. Bu bağlamda Şekil 4, Sahel coğrafyası içindeki ordu-isyancı çatışmaların miktarındaki 2021 yılı sonrasındaki ani sıçramayı göstermektedir. Buna göre 2022 yılının üçüncü çeyreğindeki ordu-isyancı çatışmaları sayısının 2021 yılındaki miktarın iki katından biraz daha fazla olduğu gözlemlenmiştir.

⁴² ACLED Security Dashboard 2022.

Şekil 4. Sahel’de Ordu-İsyancı Çatışmaları

Kaynak: ACLED 2022

Sahel bölgesi genelinde tablo böyleyken çalışmanın bu bölümünde Sahel bölgesindeki terör hareketlerinin ana üssü haline gelen Mali, Nijer ve Burkina Faso’daki DDSA merkezli etkileşimlere odaklanılmaktadır. 2021-2022 yılları arası Sahel genelindeki DDSA’ların ilgili ülkelerdeki faaliyetlerine baktığımızda yine benzer bir yükseliş trendini görmek mümkündür. Bu doğrultuda çatışmaların merkezi olarak beş farklı noktanın ön plana çıktığını söylemek mümkündür. Bunlar; Üç Devlet Sınırı bölgesi, Kuzey Orta Burkina Faso, Güneydoğu ve Güneybatı Burkina Faso, Orta Mali ve Batı Nijer’dir.⁴³

5.1. Mali

Mali siyasi tarihinde toplumun geneli tarafından kabul edilen demokratik ve adil seçimler hiçbir zaman gerçekleşmemiştir. Bunun dışında seçim sisteminin iyileştirilmesine yönelik çabaların da sürekli başarısızlıkla sonuçlandığını görmek mümkündür. Dolayısıyla Mali’de devlet kurumları ve bu kurumları yöneten kişilerin halk nezdindeki meşruiyetin oldukça düşük kaldığı söylenebilir. Ülke içinde aradığı desteği bulamayan yönetici elitlerin genelde bu eksikliği uluslararası aktörlerin desteği ile kapatmaya çalışması da baskıcı rejimlerin çıkışına, muhalefetin bastırılmasına ve akabinde farklı radikal fikirlerinin doğuşuna tanıklık etmektedir. Bu geleneksel patrimonyal düzen içinde 2013-2015 arası dönem ve 2015’teki Cezayir Anlaşması, Mali için bir kırılma noktası olarak görülebilir. Anlaşma neticesinde silahlı gruplar ‘isyancı’ ya da sivil savunma milisleri olarak sınıflandırılmıştır.⁴⁴ Bu

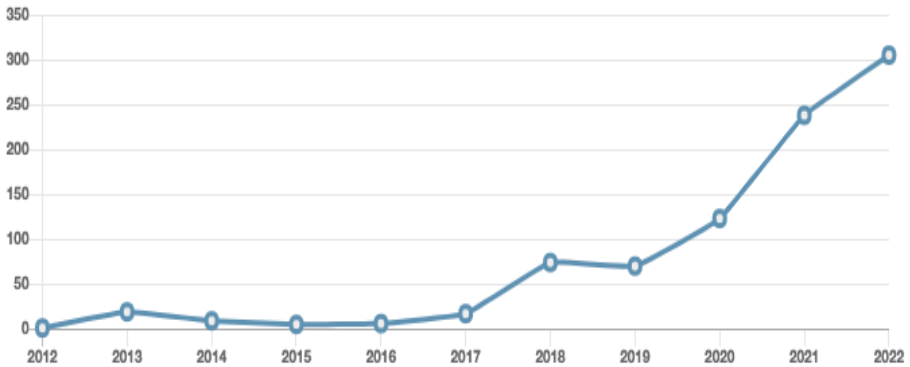
⁴³ “Five Zones of Militant Islamist Violence in the Sahel”, Africa Center For Strategic Studies, 26 Eylül 2022.

⁴⁴ Edoardo Baldaro, Yida Seydou Diall, “The End of the Sahelian Exception: Al-Qaeda

sorunlu tanımlama ile bazı gruplar güvenlik bürokrasisi dışına itilirken bazıları önemli imtiyazlar kazanmıştır. Ancak bu açılım süreci, grupların kendi ilerinde ayrıŐmasına ve çok sayıda silahlı milis grubun ortaya çıkmasına neden olmuştur.⁴⁵ Kuzey-güney ayrıŐması ve kemikleŐmiŐ ‘silahlı kabile siyasetiyle’ birlikte amaçlanan barıŐ süreci yerini kaos atmosferine bırakmıŐ ve terör gruplarının güçlenmesine olanak sağlamıştır.

Mali’nin kronik sorunlarından bir diğeri kimlik krizidir. Mali’de yönetici elitler, Fulani sorunu ile terör örgütlerini iliŐkilendirmiŐ, bu durum sivillere yönelik Şiddetin boyutunu aşırı seviyelere taŐıymıŐtır. 2016 yılı itibarıyla Dogon ve Bambara etnik grupları içinden devlet desteğiyle oluşturulan sivil savunma milisleri, bir anlamda bu sistematik Şiddet eylemlerini halk düzeyine indirgeyerek etnik temizlik ve kontrollü nüfus dizaynını meydana getirmiştir. oban-iti atıŐmaları, güvenlik birimlerinin kontrolsüz g  uygulaması ve terör örgütlerinin genişleme stratejileri doğrultusunda Mali’de belirli çatışma noktaları oluŐmaktadır. İsyancı terör gruplarının sivillere yönelik Şiddet eylemlerinde ise belirgin bir artış söz konusudur.

Şekil 5. Mali’de İsyancı Grupların Sivillere Karşı Eylemleri

Kaynak: ACLED 2022

Şekil 5’teki verilere göre Mali’de 2021 sonrası sivillere yönelik Şiddet eylemlerinde ciddi bir artış görülmüştür. 2019 yılı itibarıyla agresif bir artıŐta seyreden Şiddet eylemleri 2020 sonrası üst seviyeye gelmiştir. Son

and Islamic State Clash in Central Mali, *The International Spectator*, 55(4), 2020, 77.

⁴⁵ A.g.e.

10 yıllık döneme bakıldığında ise ulusaşırı bağlantılara sahip terör örgütleri tarafından gerçekleştirilen 867 silahlı eylem sonucunda 1839 sivil hayatını kaybetmiştir.⁴⁶ Bu anlamda Üç Sınır Bölgesinin içine aldığı Kuzey Mali ve Liptako-Gurma bölgeleri öne çıkmaktadır. Fulani, Tuareg ve Gurma halklarının çoğunlukta olduğu bölge Mali'de terör örgütlerinden kaynaklı şiddet eylemlerinde başı çekmektedir.⁴⁷ ISGS ve JNIM arasındaki rekabetin en yoğun yaşandığı bölgede son iki sene içerisinde çevre bölgelere ciddi bir göç akını gerçekleşmektedir. Bir diğer nokta Orta Mali, 2015'ten beri MLF'nin kalesi olmuştur. Bu bölgedeki şiddet eylemleri, Sahel bölgesindeki tüm şiddet olaylarının %14'üne, Mali'deki eylemlerin ise %40'ına karşılık gelmektedir.⁴⁸ 2022 yılında terör grupları merkezli görülen şiddet eylemlerinin artışında Ağustos 2020 darbesinin yarattığı siyasi kriz atmosferi, G5 Sahel ülkelerinin terörle mücadeledeki pasif yaklaşımı, Barkhane operasyonlarının sonlandırılması ile terör örgütlerinin alan kontrolü kazanması, Wagner ÖAŞ'nin ülkeye girişiyle birlikte artan yerel memnuniyetsizlik ve buna paralel olarak öne çıkan merkez-yerel ilişkilerindeki kopukluğun etkisi olduğu söylenebilir.

5.2. Burkina Faso

2022 itibarıyla gerek terör gruplarının şiddet eylemlerinde gerekse ordu ve isyancı gruplar arasında yaşanan çatışmalarda keskin artışın görüldüğü bir diğer bölge ülkesi Burkina Faso'dur.

Yerel güvenlik inisiyatiflerinin topluluklar açısından meşru bir ifade biçimi olarak algılandığı Burkina Faso'da devlet, sahip olduğu zayıf ordu sebebiyle 2017 yılından beri kötüleşen güvenlik atmosferine çözüm olarak güvenlik bürokrasisinde yasa dışı kanun infazcılarına (vigilante) ve VDP'lere geniş bir alan açmaktadır. Bu sivil destek birliklerinin artırılmış yetki ve sorumluluklarının yanında Ocak 2020'de çıkarılan yasa ile VDP'ler hukuki bir zemine taşınmıştır. Hibrit güvenlik atmosferi

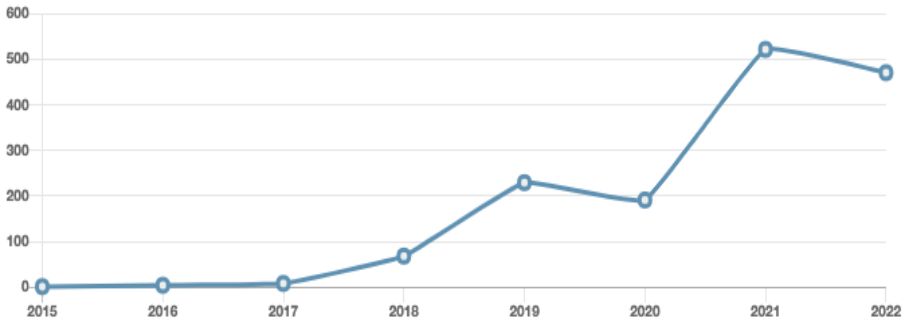
⁴⁶ ACLED Security Dashboard 2022.

⁴⁷ "Five Zones of Militant Islamist Violence in the Sahel", *Africa Center For Strategic Studies*, 26 Eylül 2022.

⁴⁸ A.g.e.

içinde 2020 itibarıyla başkent Vagadugu'da geniş çaplı terör saldırıları meydana gelmeye başlamıştır.⁴⁹ Mayıs 2021'de ise JNIM militanlarının Fotori bölgesindeki Kodyel köyüne düzenledikleri saldırıda aralarında VDP'lerin de olduğu 30 kişi hayatını kaybetmiştir.⁵⁰ Bu saldırının ardından bir DDSA olarak VDP'lerin varlığı ve işlevi tartışmaya açılmış, bu sivil savunma birliklerinin faaliyet gösterdiği bölgelerdeki sivilleri de potansiyel hedef haline getirdiği öne sürülmüştür.

Şekil 6. Burkina Faso'da İsyancı Grupların Sivillere Karşı Şiddet Eylemleri

Kaynak: ACLED 2022

2022 yılında Kuzey Orta Burkina Faso ve Güneydoğu Burkina Faso bölgeleri, JNIM ve ISGS terör örgütlerinin faaliyetlerine ağırlık verdiği noktalar olmuştur. Bu anlamda ülke, terör gruplarından kaynaklı saldırılarda 2021 yılında zirve noktaya ulaşmıştır. 2020 yılında sivillere yönelik 191 şiddet eylemi gerçekleşirken bu sayı 2021 yılında 521'e ulaşmıştır. Bu ani artışın ardından 2022 yılı benzer bir ivmede ilerlemiş, yalnızca Ağustos ayına kadar 470 saldırı meydana gelmiştir. Diğer taraftan Burkina Faso, toplamda 1489 eylem ve 2179 can kaybıyla birlikte 2016 yılından beri Sahel bölgesindeki terör eylemlerinin en sık yaşandığı ülke konumundadır.

⁴⁹ Morten Boas, Francesco Strazzari, "Governance, Fragility and Insurgency in the Sahel: A Hybrid Political Order in the Making", *The International Spectator*, 55(4), 2020, 4.

⁵⁰ "Sahel 2021: Communal Wars, Broken Ceasefires and Shifting Frontlines", *ACLED*, 17 Haziran 2021.

Henüz rapor edilmese de Kuzey ve Orta Burkina Faso'da 2022'nin sonuna kadar terör örgütleri ve geri kalan DDSA'lar tarafından düzenlenen şiddet eylemlerinin 450'ye ulaşacağı kaydedilmektedir.⁵¹ Bu sayı, Sahel'deki tüm eylemlerin %16'sına karşılık gelmektedir. Bölgede artan hareketliliğin arka planında MLF ve JNIM'in bu bölgede hayata geçirdiği agresif genişleme stratejileri yer almaktadır. Ayrıca ISGS bağlantılı şiddet eylemleri, bu noktadaki saldırıların %10'dan azını oluşturmaktadır. Bu tablo, JNIM'in Kuzey ve Orta Burkina Faso'da hâkim aktör konumuna ilerlediğini göstermektedir. Bölgede tam kontrol sağlamak isteyen ve demografik bağlamda homojen bir yapı hedefleyen JNIM ve MLF bağlantılı yerel gruplar, kitlesel göçe ve ülke içi zorunlu yer değiştirmelere neden olmaktadır. Güneydoğu ve Güneybatı Burkina Faso, terör gruplarının etkin olduğu bir diğer bölgedir. Burada şiddet eylemlerinin neredeyse tamamı JNIM ve MLF bağlantılı gruplardan kaynaklanmaktadır.⁵²

5.3. Nijer

Geçmiş tecrübelerinden ötürü Mali ve Burkina Faso'ya nazaran daha korumacı ve güç uygulama tekeline kendi askeri kurumlarında bulunduran Nijer'in güvenlik doktrini, uzun vadede kırılmalıya yol açabilecek yerel milisleri ve sivil savunma birliklerine karşı 'sıfır tolerans' politikasını uygulamaktadır.⁵³ Bu politikasına payanda olması bakımından Tuaregler de dahil olmak üzere azınlık gruplarına siyasi temsil ve iktidarda pay hakkı veren Nijer, olası isyan hareketlerinin de önünü kapamayı amaçlamıştır. Bununla beraber Nijer hükümetlerinin isyancı grupları devletin güvenlik birimlerine entegre etmek için daha fazla özen gösterdiği söylenebilir.

Bu kapsamda 2021 yılındaki Nijer seçimlerinin ikinci turu, Nijer tarihinde seçilmiş bir devlet başkanından bir diğerine yumuşak geçişin

⁵¹ "Five Zones of Militant Islamist Violence in the Sahel", *Africa Center For Strategic Studies*, 26 Eylül 2022.

⁵² A.g.e.

⁵³ Ornella Moderan, "Proliferation of Armed Non-State Actors in the Sahel: Evidence of State Failure?" (ed. Camillo Casola 'Unraveling the Sahel State Politics and Armed Violence' içinde), *ISPI*, Mart 2021, 11.

başarılı bir şekilde gerçekleştiği seçimler olmuştur.⁵⁴ Görece daha istikrarlı bir siyasi geleneğe sahip olmasına rağmen Üçüncü Cumhuriyetin ilanından günümüze ülke, üç darbe, dört sivil geçiş ve beş yeni anayasaya tanıklı etmiştir.⁵⁵

Şekil 7. Nijer’de İsyancı Grupların Sivillere Karşı Şiddet Eylemleri

Kaynak: ACLED 2022

ISGS'nin aktif olduğu Batı Nijer bölgesi hem ordu-isyancı çatışmalarında hem de sivillere yönelik şiddet eylemlerinde ön plana çıkmaktadır. Öyle ki 2021 yılında ISGS saldırıları sonucu hayatını kaybedenlerin sayısı, Nijer genelinde terör ve şiddet eylemlerinden kaynaklı ölümlerin %79'unu oluşturmaktadır.⁵⁶ 2021 yılında 139 olan şiddet eylemlerinin 2022 yılında 191'e ulaştığı görülmüş ve %40 oranında bir artış kaydedilmiştir.⁵⁷

ABD'nin başkent Niamey'deki dron üssü, Nijer'in kırsal bölgelerdeki terör unsurlarının takibi ve izlenmesi noktasında güvenlik güçlerine önemli avantajlar sağlamaktadır. Ayrıca Fransız birliklerinin Mali'den çekilmesinin ardından Fransa'nın Sahel'deki askeri operasyonlarının

⁵⁴ Leonardo Alfonso Villalon, "Political Regimes and Electoral Processes: The State of Democracy in the Sahel", (ed. Camillo Casola 'Unraveling the Sahel State Politics and Armed Violence' içinde), *ISPI*, Mart 2021, 7.

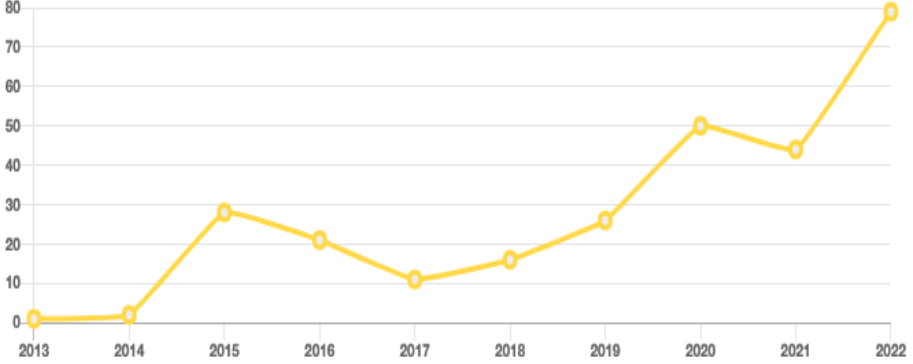
⁵⁵ A.g.e.

⁵⁶ "Sahel 2021: Communal Wars, Broken Ceasefires and Shifting Frontlines", *ACLED*, 17 Haziran 2021

⁵⁷ ACLED Security Dashboard 2022.

merkezine Nijer’i yerleştireceği ve birliklerini kademeli bir şekilde buraya taşıyacağı belirtilmektedir.⁵⁸

Şekil 8. Nijer’de Ordu-İsyancı Çatışmaları

Kaynak: ACLED 2022

Şekil 8’de görüldüğü üzere bu bölgesel ve uluslararası dinamikler, Nijer güvenlik kuvvetlerinin terör unsurlarına yönelik operasyonlarına da belli bir momentum kazandırmıştır.

Ağırlıklı olarak ISGS’yi hedef alan terörle mücadele stratejisi bağlamında 2022 yılında örgüt mensuplarına yönelik hem bölgesel hem de taktiksel anlamda yoğun bir baskı uygulanmıştır. Bunun sonucunda 2021 yılında ordu ve isyancı güçler 44 kez karşı karşıya gelirken bu sayı 2022 yılının Ağustos ayında 79’a gelmiştir. Hiç kuşkusuz bu artış, Mali ve Burkina Faso gibi çevre ülkelerde alan kazanarak belli bir mobilite sağlayan ISGS’nin Nijer özelinde uyguladığı stratejiler ile bağlantılıdır. Son 10 yıllık dönem içinde terör ve şiddet eylemlerinin en yüksek noktaya ulaşması, Nijer’deki insani durumun kötüye gitmesi bakımından kaygı vericidir.

6. DDSA’ların Genişlemesinde Önemli İç Etkenler

Sahel bölgesindeki DDSA’ların genişlemesine zemin hazırlayan

⁵⁸ “Fransa Mali’den Çekilme Durumunda Nijer’e Yerleşme Planı Yapıyor”, *Anadolu Ajansı*, 7 Şubat 2022.

faktörleri genel hatlarıyla üç başlık altında toplamak mümkündür. Askeri boyutu ile zayıf ordular ve sorunlu terörle mücadele yaklaşımı, sosyoekonomik anlamda yerel yönetim eksiklikleri ve ikisinin birleştiği noktada yönetilemeyen alanlar tartışması, DDSA'ların Sahel'deki varlığı ve dönem itibarıyla içinde olduğu yükseliş evresini anlamada faydalı alt başlıklar olacaktır.

6.1. Zayıf Ordular ve Sorunlu Terörle Mücadele Yaklaşımı

Sahraaltı Afrika'nın bir yansıması olarak Sahel bölgesindeki liderler, tarihsel akış içinde kendi konumlarına bir tehdit olarak gördükleri orduları zayıflatmıştır. Bu zayıflık, kurumsal bütünlüğün olmayışı ve orduya katılım motivasyonların genellikle maddi gerekçeler oluşu ile ilişkilendirilebilir. Mali, Nijer, Burkina Faso ve Çad gibi bölge ülkelerinin ordularına baktığımızda, bu birliklerin bir başka devlete karşı nadiren savaştığını büyük ölçüde liderin siyasi amaçları doğrultusunda muhalif hareketlerin bastırılmasında kullanıldığı görülmektedir.⁵⁹ Birliğe katılan acemi askerler için maddi getirilerin ülke için savaşmak fikrinden daha önce geldiği söylenebilir. Bu profile sahip askerler, saha bilgisi ve kapasitesi oldukça fazla, yüksek motivasyona ve güçlü bir ideolojik arka plana sahip terör örgütleriyle mücadelede oldukça isteksizlerdir. Askeri birliklerin profili, ivedilikle silah altına alınan, taktik ve teknik eğitim açısından eksik, yetersiz teçhizata sahip ve faaliyet gösterdiği alan hakkında oldukça az bilgisi olan gençlerdir.

Üzerinde durulması gereken bir diğer husus, Sahel'deki terör grupları ve DDSA'lara yönelik hayata geçirilen sorunlu terörle mücadele yaklaşımıdır. Yerel yönetim başta olmak üzere farklı parametrelerin göz ardı edildiği askeri operasyonlar, yalnızca terör gruplarının askeri kapasitelerini hedef almaktadır. Ancak bu grupların yerel etki sahaları, etnik tabanları ve sosyoekonomik bağlantıları en az askeri yönleri kadar kuvvetlidir. Bölgesel ve uluslararası aktörlerin dahil olduğu ve kapsamlı

⁵⁹ Marc-Antoine Perouse de Montclos, "Rethinking the response to jihadist groups across the Sahel", *Chatham House*, Mart 2021, 7.

görülen askeri operasyonlara karşı üç temel unsur Sahel'deki terör gruplarının sürdürülebilirliğini sağlamaktadır. JNIM ve ISGS gibi gruplar; hızlı karar alma kabiliyetlerinden ötürü koşullara çabuk uyum sağlamakta, halk içine gömülmekte ve güvenlik açıklarını değerlendirerek fırsatlardan yararlanmaktadır. En tehlikeli grup, yerel bağlamdan yararlanma becerisi gösteren aynı zamanda küresel terör ağından üst düzey getirileri alabilen gruplardır. Örneğin Somali'deki El-Kaide bağlantılı Eş-Şebab terör örgütü, bir taraftan yereldeki kalıcı varlığına odaklanmış diğer taraftan ise El-Kaide'nin küresel kabiliyetlerine erişim sağlamıştır.⁶⁰ Pragmatist bakış açısıyla ise kendi içinde başarılı olmuş isyan/terör hareketleri hem yerel yönetim eksikliklerinden hem de güvenlik açıklarından eş zamanlı olarak yararlandığı dönemde hayat bulmaktadır. Boko Haram'ın içinden çıkan İslam Devleti Batı Afrika Kolu (ISWAP), Nijerya'nın kuzeybatısının istikrarsızlaşması ve buradaki DDSA'ların sayısındaki artıştan faydalanarak faaliyet alanını kuzeydoğu bölgelerinden Kaduna, Zamfara ve Katsina gibi bölgelere kaydırmıştır.⁶¹ Benzer olarak Mali özelinde Barkhane hareketinin sona ermesi ve Mali ordusunun terör hareketliliğine müdahaledeki yetersizliği, JNIM için bir fırsat penceresi olarak görülmüştür.

Sahel'deki terör gruplarına yönelik askeri müdahaleler, grupların geri çekilmesi, saklanması ve yeniden dönüşümü ile sonuçlanmaktadır. Son 10 yıllık grafiğe baktığımızda bu grupların asla tam anlamıyla yok olmadığı görülmektedir. Dolayısıyla bu tablonun 'ebedi savaş' kavramını ortaya çıkardığı ifade edilebilir. Kavramdan hareketle Sahel'deki ordu ve isyancı/terör grupları arasındaki savaş, kazanılamaz ama yönetilebilir bir savaştır. Terör örgütleriyle mücadelede ayrılan bütçelerin Afrikalı elitler ya da siyasi statüko için yolsuzluğun temel kaynağı olması, ebedi savaş argümanını destekler mairrettedir. Çünkü devlet kaynakları, siyasi liderler nezdinde yönetim kontrolünün devamlılığı için seferber edilir. Ayrıca terör örgütlerinin varlığı, yeni bir

⁶⁰ Emiliy Estelle Perez, "The Underestimated Insurgency, Continued: Salafi-Jihadi Capabilities and Opportunities in Africa", *American Enterprise Institute: Critical Threats*, Aralık 2022, 19.

⁶¹ A.g.e.

güvenlik söylemi inşa etmek için itici güçtür. İnşa edilen söylem aracılığıyla etnik temelli ve ayrıştırıcı politikalara meşruiyet alanı açılmaktadır. 2012 yılındaki Azavad isyanı ve terör gruplarının Tuareglerle kurduğu ittifak, bu anlamda dönemin Mali hükümetinin elini güçlendirmiş, yerel nüfusa karşı şiddet eylemleri ve insan hakları ihlalleri terörle mücadele operasyonlarıyla ilişkilendirilmiştir. Nitekim bu yaklaşım, Sahel bölgesindeki ülkelerde ters tepmiş, devlet güvenlik birimlerinin isyanla mücadele girişimleri merkezi otoriteye karşı dargınlığı artırarak terör gruplarına alan açmıştır. Aynı zamanda Sahel'deki devletlerin terörle mücadele politikaları ve kapasiteleri arasında ters orantılı bir ilişki söz konusudur. Tablo 1'de görüldüğü gibi niyet bakımından terörle mücadele eden ancak bunu destekleme noktasında askeri, ekonomik ve kurumsal kapasitesi eksik olan devlet, terör örgütleri tarafından en yoğun istismar edilebilen devlet formundadır.⁶² Bu devletler, terör grupları açısından 'güvenli liman' (*safe haven*) olarak değerlendirilir.

Tablo 1. Devlet Kapasitesi ve Politikası Arasındaki İlişki

	DEVLET KAPASİTESİ	
	<i>Yüksek</i>	<i>Düşük</i>
<i>Teröre Karşı</i>	Devlet terörle mücadelede etkindir.	Devlet terörle mücadelede etkin değildir. <i>(istismara açık zayıf devlet)</i>
<i>Terörü Destekleyen</i>	Devlet terörle mücadelede etkindir. <i>(klasik terör destekçisi devlet yapıları)</i>	Devlet terörle mücadelede etkin değildir.

Kaynak: Stewart Patrick (2011)

⁶² Stewart Patrick, "Weak Links: Fragile States, Global Threats and International Security", *Institute for National Strategic Security*, 3(1), 2011, 62.

6.2. Yerel Yönetişim Eksikliği

DDSA'ların son dönemdeki yükselişinin bir diğer belirleyici unsuru merkez-çevre ilişkisinin ve buna bağlı olarak yerel yönetişimin Sahel bölgesindeki devletlerde oldukça zayıf oluşudur. Çünkü merkezin kendisi ya da merkezi temsil eden kurumların yönetişim mekanizmasını inşa etme ve sürdürmede yetersiz olduğu alanlar, DDSA'lara geleneksel anlamda yerel güç odaklarıyla bir toplumsal sözleşme oluşturma fırsatı tanımaktadır. Somali'deki Eş-Şebab veya Mali'deki JNIM örneğinde olduğu gibi bu terör gruplarının genişlemesi, iç savaş bölgelerindeki etnik ve klan bazlı kurumların zayıflığı ve değişkenliğinden kaynaklanmaktadır. Bu zayıflık, etkin DDSA'lar için yerel dinamiklere sızma noktasında değerlendirilmektedir. JNIM, ISGS ya da MLF gibi terör hareketleri, mevcut yönetişim eksikliklerini ve sosyal kırılmaları kendi çıkarları doğrultusunda kullanarak güçlerini konsolide etmekte, topluluklar arası ayrışmalardan yararlanarak 'böl-yönet' stratejisini izlemektedirler. Bu sözde toplumsal sözleşme neticesinde terör örgütleri, kendi değerler sistemini topluluklara empoze etmeye çalışmakta, mutlak biat hedeflemekte ve karşılığında korunma ve temel hizmetlerin yerele aktarılmasına ön ayak olmaktadır. İç savaş ortamının yarattığı güvensizlik içinde yerel halk, bu sorunlu anlaşmayı bir çıkış noktası olarak görmektedir.

Sahel merkezli terör örgütlerinin yerel desteğe ulaşmasında üç temel unsur bulunmaktadır. Bunlardan ilki, ortak kimlik ve motivasyon inşasıdır. Bu bağlamda, bireylerin terör hareketlerine katılmasında beş önemli etkenden söz etmek mümkündür. Sırasıyla; kimlik arayanlar, adalet arayanlar, hayat amacını bulmaya çalışanlar (varlığını anlamlandırmak isteyenler), macera arayanlar ve belki de en önemlilerinden olan gelir arayanlar olmak üzere beş öncelikli motivasyon vardır.⁶³ Yerel toplulukların korunma ve yaşamlarını sürdürme gibi pragmatist ve rasyonel gerekçeler sonucunda da Sahel özelindeki terör örgütlerine zorunlu biçimde katılım gösterdiği gözlenmektedir. Nitekim terör grupları nezdinde ideoloji inşası ve

⁶³ Stig Jarle Hansen, "Forever Wars? Patterns of diffusion and consolidation of Jihadism in Africa", *Small Wars & Insurgencies*, 33(3), 2021, 424.

endoktrinasyon süreci, ‘akılları ve kalpleri’ kazanmak adına kritik öneme sahiptir. Öte yandan dini değerler ve İslam’a referans, bu ortak kimlik inşasının sağlanmasında etkin bir konumdadır. Bu noktada hedeflenen ilişki, ilgili örgütün ulusaşırı bağlantısı, onun sembolik ve materyal kaynaklarıyla teşkil edilmekte, ancak başlı başına iç düzeni sağlama ve yerel destekçi devşirme noktasında yeterli gelmemektedir.

Terör örgütlerinin ikna ya da sert güç yoluyla yerel nüfus ile girdiği etkileşim oldukça önemlidir. Dolayısıyla yerel koşullar, toplulukları etkilemek adında bazı fırsatları beraberinde getirir. Sosyal hizmetlerin sağlanması, propaganda faaliyetlerinin efektif bir şekilde kullanılması ve nüfus içinde mobilizasyon, örgütlerin genişlemesine imkân sağlayan başlıca etmenlerdir. Bu aşamada terör örgütlerinin en etkili yumuşak güç aracı, kurduğu yerel politik ekonomi sisteminin iş imkanları sağlayan bir mekanizmaya dönüşmesidir. Öyle ki isyancıların çoğunluğu, geçim kaynaklarının iklim değişikliği ile baskı altında olduğu alanlarda ortaya çıkmakta ve bir aidiyet arayışına girmektedir.⁶⁴ Dolayısıyla bölünmüş ve ekonomik olarak marjinalize edilen, merkezi otoritenin tahakkümünden kopmuş bir sosyal çevrede nakit akışı, sosyal hareketliliği beslediği gibi yerel halkın beklentilerini şekillendirir. Başka bir deyişle bu durumun terör örgütlerini ekonomik ve siyasi bir aktör haline getirerek meşruiyetlerini güçlendirdiği söylenebilir. Bu anlamda, devletin dolaylı olarak varlığını koruduğu ve kaynakları kontrol ettiği bölgeler, devletin dolaylı olarak mevcut olduğu ve kaynakları kontrol edemediği bölgeler ve son olarak devletin var olmadığı bölgeler,⁶⁵ Sahel bölgesindeki terör hareketleri başta olmak üzere tüm DDSA’lara yerel ekonomik düzenin kurulması noktasında önemli avantajlar sunmaktadır. Çok sayıda illegal gelir kaynağına sahip terör grupları için kaynakların düzenli akışı, savaştı temin edilmesinde ve yerel gözetimin sürekliliğinde kritik önem arz etmektedir.

⁶⁴ Morten Boas, Francesco Strazzari, “Governance, Fragility and Insurgency in the Sahel: A Hybrid Political Order in the Making”, *The International Spectator*, 55(4), 2020, 1.

⁶⁵ Stewart Patrick, “Weak Links: Fragile States, Global Threats and International Security”, *Institute for National Strategic Security*, 3(1), 2011, 62.

Bu bilgiler ışığında, Sahel'deki DDSA'ların son dönemde belli bir ivme yakalayıp 2022 yılında zirve noktasına ulaşmasında yerel destek ve yönetim mekanizmalarının yadsınamaz bir etkisi bulunmaktadır. JNIM, ISGS ve AQIM gibi terör örgütleri, pek çok noktada bu desteğe tam manasıyla ulaşmak adına geçici stratejik değişikliklere giderek terör saldırılarından kaçınmaktadır. Konuyu örneklendirmek adına IŞİD Libya kolunun iç savaş esnasındaki başarısızlığı ele alınabilir. 2015 yılında ele geçirdiği Sirte'den çok kısa bir sürede çıkarılan IŞİD Libya Kolu ve dağılma süreci, yerel yönetişimin ne ölçüde etkili olabileceğini göstermektedir. Bu kapsamda yerel halkla bağları oldukça zayıf olan IŞİD Libya'ya karşı El-Kaide bağlantılı terör grupları da dahil olmak üzere şehir nüfusunun büyük bir çoğunluğu mobilize olmuştur.⁶⁶ Bu durum örgütü, şehirden uzak çöl kamplarına itmiş, operasyonel anlamda etkisiz bırakmıştır. Geline nokta da halen Libya'da mikro bir örgütlenmeye sahip IŞİD'in Libya kolu, geniş kitlelere yayılan terör faaliyetlerinden ziyade güvenlik güçlerini hedef alan nokta operasyonlara yönelmiştir. Örgütün Sahel'deki terör grupları için en fonksiyonel yanı ise bölgeye radikal savaşçılar sağlamasıdır.

6.3. Yönetilemeyen Alanlar Tartışması

Uluslararası literatürde 'yönetilemeyen alanlar' kavramı, Afganistan, Somali, Suriye ve Irak ve hatta Sahel bölgesindeki Mali, Burkina Faso ve Nijer gibi farklı kriz noktalarındaki çatışma dinamiklerini açıklamak için kullanılmaktadır. Kavram, devletin egemenliğinin ve kontrolünün bulunmadığı fiziki alanlara ve fiziki olmayan siyasi alanlara atıfta bulunmaktadır.⁶⁷ Büyük bir bölümü yerel yönetime tabi olmayan ve hiyerarşik yapının dışında kalan bölgeleri tasvir eden 'yönetimsiz' veya 'yönetilemeyen alanlar' yaklaşımı, devletin tamamıyla yok olduğunu öne sürerek devlet merkezli bir yönetim anlayışına sahiptir. Bu argümanın doğal bir sonucu olarak devlet otoritesinin kaybolması, farklı

⁶⁶ Emiliy Estelle Perez, "The Underestimated Insurgency, Continued: Salafi-Jihadi Capabilities and Opportunities in Africa", *American Enterprise Institute: Critical Threats*, Aralık 2022, 13.

⁶⁷ Zachariah Cherian Mampily, "Rebel Rulers: Insurgent Governance and Civilian Life During War", Cornell University Press, 2011, 25-29.

DDSA'lardan kaynaklı olarak çatışmaların ve anarşik bir düzenin oluşmasına neden olacaktır. Çünkü devlet merkezli bakış açısına göre devlet, vatandaşına güvenlik hizmetleri sağlayarak kamu hizmetlerini götüren ve onların refahından sorumlu meşru ve egemen bir aktördür. Devletin olmadığı alanlar ise şiddet ve terör yanlısı grupların yerleşmesine, lojistik ve operasyonel planlama kabiliyetlerini artırmasına ve terör eylemlerine kaynak sağlamak için suç faaliyetlerine girişmesine neden olabilir. Kaynak yetersizliği ve yapısal kırılğanlıkların etkili olduğu Sahel bölgesinde bu argümanı destekleyen çok sayıda unsur görülebilir.

Ancak Sahel bölgesindeki terör ve şiddet eylemlerinin 'yönetilemeyen alanlardan' çok birbiriyle örtüşen ve güç iddia eden -geleneksel ya da geleneksel olmayan- yönetim mekanizmasından kaynaklandığı söylenebilir. Biraz daha açmak gerekirse Sahel'deki şiddet yanlısı aktörlerin bu alanları nasıl kontrol ettiklerine ve hangi araçları kullandıklarına bakmak gerekir. Sahel özelindeki en belirgin iki aktör olan JNIM ve ISGS'ye baktığımızda, bu örgütlerin devlet açısından esas tehlike arz ettiği konu, yerel nüfusun ihtiyaçlarını karşılamaları ve onları temsil etmeleridir. Bundan hareketle terör grupları, anarşik ve yönetimsiz alanların çıktıkları değil, sosyal bölünme, demografi, eşitsizlik ve coğrafi uzaklık gibi yönetim pratiklerinin birer ürünü olarak ortaya çıkmaktadırlar. Çünkü yönetimsiz alan bir alanın var olmamasıdır. Halbuki nüfusun olduğu her noktada sorunlu ya da başarılı bir çeşit yönetişimden söz edilebilir. Sahel bölgesinde devletin sınırlı düzeyde hizmet götürdüğü noktalarda DDSA'lar, o köyün veya kasabanın valisi gibi hareket etmektedirler. Aynı bölge içinde merkezi yönetime bağlı yetkililer ve kurumlar, geleneksel düzen içinde kurduğu iş birliği ve stratejik ittifaklar yoluyla direkt ya da dolaylı yoldan devletin varlığını korur ancak yönetimi tam anlamıyla elinde bulunduramaz.⁶⁸ Bu bağlamda Sahel bölgesindeki şiddet olaylarının %44'ü devlet güvenlik görevlilerini içerirken olayların geri kalanı, rakip milis gruplar ve isyancı güçlerin birbiri arasındaki mücadeleyi ya da sivillere karşı uygulanan

⁶⁸ A.g.e., 27-28

şiddeti göstermektedir.⁶⁹ Devlet güvenlik birimleri, isyancı terör gruplarının temel hedefi olsa da yerel gruplar arasındaki güç mücadelesi de yerel çatışma profilinin belirlenmesinde etkilidir. Ayrıca yönetilmeyen alanlarda, devletin aktif taraf olduğu çatışmalar bu alanlarda devletin olmadığı argümanını çürütmektedir.

Öte yandan 'yönetilemeyen alanlar', büyük ölçüde az nüfuslu bölgelere işaret etmektedir. Nitekim Sahel'deki nüfus ve şiddet arasındaki ilişkinin eleştirel yorumlara zemin hazırladığı söylenebilir. Mali, Burkina Faso ve Nijer'deki bazı bölgelerin merkezi otoriteden uzak olması, kesin olarak şiddeti doğurmayabilir. Farklı DDSA'ların kontrol altında tuttuğu noktalarda devlet güvenlik birimleri ile yaşanan çatışmalar büyük ölçüde bir güç mücadelesinin sonucudur. Her ne kadar JNIM, ISGS ve MLF gibi örgütler kuruluş ve genişleme aşamasında kaçakçılık faaliyetleri aracılığıyla gelir elde etmek ve operasyonel anlamda güçlenmek (eğitimler, savaşçıların mobilizasyonu vd.) amacıyla az nüfuslu alanlardan yararlınsa da şiddet ve terör eylemlerinin genelde kasaba, şehir ve yerleşim merkezlerinde kümelendiği görülmektedir.⁷⁰

Son olarak El-Kaie ve IŞİD gibi uluslararası terör örgütleri tarafından kırılğan devlet endeksine göre 'çok zayıf' devlet statüsündeki ülkeler, nadiren tercih edilmektedir. Öyle ki Irak ve Afganistan örnekleri hariç 'çok zayıf' devletler, militan devşirme ve saldırı hedeflerinin belirlenmesi hususlarında terör gruplarına avantaj yerine dezavantajlar getirmektedir. Bu argümanı detaylandırmadan önce 'çok zayıf' devletlerdeki yönetilmeyen alanların çokluğuna dikkat çekmek gerekir. Mutlak bir düzensizliğin ve güvensizliğin olduğu bu alanlar, terör grupları nezdinde operasyonel güvenlik ve beklenmeyen/ani saldırı esnekliğinin kaybedilmesi anlamına gelmektedir. Ayrıca bu alanlardaki güvenlik kaygılarından ötürü sivil ya da resmi hedeflere yönelik saldırı imkânı çok düşüktür. Ancak 'çökmekte olan' ya da 'orta zayıf'

⁶⁹ Clionadh Raleigh, Caitriona Dowd, "Governance and Conflict in the Sahel's Ungoverned Space", *Stability: International Journal of Security and Development*, 2(2), 2013, 9.

⁷⁰ Clionadh Raleigh, Caitriona Dowd, "Governance and Conflict in the Sahel's Ungoverned Space", *Stability: International Journal of Security and Development*, 2(2), 2013, 3.

statüsündeki devletler, görece gelişmiş iletişim ve ulaşım altyapısından ötürü operasyonel maliyeti azaltmakta, ilgili örgüte geniş bir esneklik alanı sağlamaktadır. Az riskli, az maliyetli ve kolay ulaşılır hedefler, terör örgütleri için ideal atmosferi oluşturmaktadır. Dolayısıyla ulusaşırı terör örgütleri, aksıyor olsa da işleyen bir siyasi düzene ihtiyaç duymaktadır. Ayrıca siyasi sistemi çökmekte olan ülkelerin terörle mücadeledeki kapasite ve niyet eksikliği, terör örgütlerinin yayılımında itici güçtür. Bu ülkelerde otoritenin ‘düşman’ ilan edilmesi yoluyla yerel ayrışmalardan yararlanılması mümkündür. Ekonomik kaynak üretimi açısından da yönetilemeyen alanlara nazaran orta-zayıf veya çökmekte olan devletler, finansal çeşitliliğin önünü açmaktadır. Örneğin AQIM gibi çıkış noktası, uluslararası güçlerle ve batılı aktörlerin çıkarları ile mücadele etmek olan örgütler için geniş alanlara ihtiyaç yoktur. Bu tip ulusaşırı terör örgütleri için devlet tarafından iyi kontrol edildiği kabul edilen alanlar tercih edilmektedir.⁷¹

Özetle, yukarıda belirtilen askeri, sosyo-ekonomik ve coğrafi tartışmaların gölgesinde başta terör hareketleri olmak üzere Sahel’deki DDSA’ların 2022 itibarıyla geniş alanlara yayılmayı sürdürdüğü görülmektedir. Nitekim çalışma genelinde ulaşılmak istenen bulgu, bu aktörlerin potansiyel genişlemelerini yerel dinamikler üzerinden kurguladığıdır. Bundan hareketle silahlı grupların temelde, merkezi otoritenin merkezdeki varlığından ziyade onun yereldeki uzantılarını hedef aldığı görülmektedir. Bu hedefler doğrultusunda düzen ve otoritenin varlığı, genel geçer yaklaşımın aksine terör gruplarını besleyen ve onlara yerelde meşruiyet depolayan en temel unsurdur. Ayrıca iç savaş ortamının yarattığı güvensizlik ortamı ve Sahel bölgesindeki çarpık merkez-yerel ilişkisi, yönetilemeyen alanları doğurmuştur. Ancak bu kavram, Sahel bölgesindeki güç mücadelesini, bir güç boşluğu gibi yansıttığı aşamada sorun teşkil etmektedir. Öyle ki Mali, Burkina Faso ve Nijer gibi yönetsel manada geleneksel ve kültürel bileşenlerin ağır bastığı ülkelerde bu geleneksel mekanizmaların oluşturduğu yönetim, başlı başına bir özerk yapı niteliğindedir. Dolayısıyla bu noktalardaki güç rekabeti, devlete ait güvenlik birimlerini de içerdiğinden ‘yönetilemeyen

⁷¹ A.g.e.

alanlar’ kavramı, farklı aktörlerin güç iddia ettiği mücadelelere ya da stratejik ittifaklar sonucu girilen güç paylaşımlarına karşılık gelmektedir. Bununla birlikte bölgesel ve uluslararası paydaşlar tarafından oluşturulan terörle mücadele anlatısı, yerel halklar nezdinde olumsuz çağrışımlar yaparak DDSA’lara alan açmaktadır.

7. Sonuç

Çalışma kapsamında Sahel bölgesindeki terör hareketliliği ve DDSA’lardan kaynaklı şiddet ve terör eylemleri, bölgenin bir anlamda birbirine entegre olmuş üç ülkesi üzerinden incelenmiştir. Bu kapsamda çalışmanın başında Sahel bölgesindeki etkin terör grupları incelenmiştir. Öne çıkan gruplarının tamamının El-Kaide ya da IŞİD bağlantılı gruplar olduğu görülmektedir. JNIM, ISGS ve MLF gibi grupların bağlı olduğu ulusaşırı ideolojinin sembolik değerleri ile yereldeki koşulları birleştirerek bir genişleme stratejisi izledikleri anlaşılmaktadır. Bu strateji, ilgili silahlı gruplara belli ölçüde meşruiyet kazandırırken otoriteye karşı bir alternatif güç haline getirmiştir. Özellikle JNIM örneğinde olduğu gibi yerel halk geçmiş uygulamalardan ötürü mesafeli yaklaştığı otoriteye karşı ideolojik pencerede JNIM’e yaklaşmıştır. Çalışmanın bir bölümünde bu gruplar arası etkileşimlere bakılmıştır. Bu doğrultuda pek çok çatışma noktasında birbirine rakip olan JNIM ve ISGS’nin belli bir çatışma ve iş birliği döngüsü etrafında şekillendiği anlaşılmaktadır. Takip eden bölümde bir diğer etkili DDSA, yerel milis grupların özellikleri ve Sahel’deki işlevine dair bir çerçeve çizilmiştir. Milis grupların parçalı güvenlik atmosferini ve şiddet eylemlerini tırmandıran aktörler olduğu sonucuna varılmaktadır. Her ne kadar devlet destekli ve savunma odaklı ortaya çıksalar da bu grupların ileriye dönük ulus inşa süreçlerine en az terör grupları kadar zarar verebileceği anlaşılmaktadır.

Son bölümde Mali, Nijer ve Burkina Faso’daki terör grupları kaynaklı sivil şiddet eylemlerine ve bunların yoğunlaştığı bölgelere bakılmış, büyük ölçüde benzer bir tabloyla karşılaşılmıştır. Bununla beraber çalışma kapsamında, yönetim eksikliği, sorunlu terörle mücadele yaklaşımı ve Sahel’deki çatışma dinamiklerini açıklamada kullanılan

‘yönetilemeyen alanlar’ kavramının DDSA’ların son dönemdeki yükselişine zemin hazırlayan üç alt başlık olduğu saptanmıştır. Üç farklı ülkedeki çatışma dinamikleri göz önünde bulundurularak oluşturulan çıktılar neticesinde, öncelikle terör gruplarının askeri kapasitelerini hedef alan terörle mücadele yaklaşımlarında kapsamlı değişikliklere gidilmesi, milis entegrasyonunu önceleyen silahsızlandırma, terhis ve yeniden entegrasyon (STyE) çalışmalarına ağırlık verilmesi ve merkez-yerel ilişkisinin güçlendirilmesi noktasında adımlar atılması gerektiğine ulaşılmıştır.

Kaynakça

ACLED. "Sahel 2021: Communal Wars, Broken Ceasefires and Shifting Frontlines", 17 Haziran 2021.

Adam Day. "Hybrid Conflict, Hybrid Peace: How militias and paramilitary groups shape post-conflict transitions", *United Nations University Centre for Policy Research*, 2020, 136.

Anna Schmauder ve Annabelle Willeme. "The Volunteers for The Defense of The Homeland", *Clingendael*, 9 Mart 2021.

Benjamin Roger ve Farid Alilat. "How AQIM leader Abdelmalek Droukdel was killed in Mali?", *Africa Report*, 8 Haziran 2020.

Caleb Weiss ve Heni Nsabia. "The End of the Sahelian Anomaly: How the Global Conflict between Islamic State and al-Qa'ida Finally Came to West Africa", *CTC Sentinel*, 13(7), 2020.

Clionadh Raleigh. Caitriona Dowd, "Governance and Conflict in the Sahel's Ungoverned Space", *Stability: International Journal of Security and Development*, 2(2), 2013.

Daniel Eizenga. Wendy Williams, "The Puzzle of JNIM and Militant Islamist Groups in the Sahel", *Africa Security Brief*, no. 38, Aralık 2020, 2.

Denis M. Tull. "Operation Barkhane and the Future of Intervention in the Sahel", *SWP*, 20 Ocak 2021.

Edoardo Baldaro. "Violence, Dysfunctional States, and the Rise of Jihadi Governance in the Sahel" (ed. Camillo Casola 'Unraveling the Sahel State Politics and Armed Violence' içinde), ISPI, Mart 2021, 20.

Edoardo Baldaro, Yida Seydou Diall, "The End of the Sahelian Exception: Al-Qaeda and Islamic State Clash in Central Mali", *The International Spectator*, 55(4), 2020, 77.

Emiliy Estelle Perez. "The Underestimated Insurgency, Continued: Salafi-Jihadi Capabilities and Opportunities in Africa", *American Enterprise Institute: Critical Threats*, Aralık 2022, 13.

Heni Nsabia. "The Conflict Between Al-Qaeda and the Islamic State in
135

the Sahel, A Year On”, (ed. Camillo Casola ‘Unraveling the Sahel State Politics and Armed Violence’ içinde), *ISPI*, Mart 2021, 16.

Jude Cocodia. “Nationalist Sentiment, Terrorist Incursions and the Survival of the Malian State” (ed, Carolina Varin, Dauda Abubakar, “Violent Non-State Actors in Africa” içinde), 2017, 53.

Leonardo Alfonso Villalon. “Political Regimes and Electoral Processes: The State of Democracy in the Sahel”, (ed. Camillo Casola ‘Unraveling the Sahel State Politics and Armed Violence’ içinde), *ISPI*, Mart 2021, 7.

Manon Laplace. “Mali, Burkina Faso, Niger: Islamic State in the Greater Sahara flexes its muscles”, *Africa Report*, 14 Aralık 2022.

Marc-Antoine Perouse de Montclos. “Rethinking the response to jihadist groups across the Sahel”, *Chatham House*, Mart 2021, 7.

Mohammed Ibrahim Shire. “Protection or predation? Understanding the behavior of community-created self-defense militias during civil wars”, *Small Wars & Insurgencies*, 33(3), 2021, 470.

Mohammed M. Hafez. “Fratricidal Rebels: Ideological Extremity and Warning Factionalism in Civil Wars”, *Terrorism and Political Violence*, 32(3), 2017, 2.

Morten Boas ve Francesco Strazzari. “Governance, Fragility and Insurgency in the Sahel: A Hybrid Political Order in the Making”, *The International Spectator*, 55(4), 2020, 1.

Ornella Moderan. “Proliferation of Armed Non-State Actors in the Sahel: Evidence of State Failure?” (ed. Camillo Casola ‘Unraveling the Sahel State Politics and Armed Violence’ içinde), *ISPI*, Mart 2021, 11.

Sabine C. Carey, Michael P. Colaresi ve Neil J. Mitchell. “Governments, Informal Links to Militias and Accountability”, *Journal of Conflict Resolution*, 59(7), 2015, 854.

Sabine C. Carey, Neil J. Mitchell ve Will Lowe. “States, the security sector, and the monopoly of violence: A new database on pro-government militias”, *Journal of Peace Research*, 50(2), 2012, 250-251.

Stewart Patrick. “Weak Links: Fragile States, Global Threats and International Security”, *Institute for National Strategic Security*, 3(1), 2011, 62.

Stig Jarle Hansen. “Forever Wars? Patterns of diffusion and consolidation of Jihadism in Africa”, *Small Wars & Insurgencies*, 33(3), 2021, 424.

Ulrich Schneckener. “Fragile Statehood, Armed Non-State Actors and Security Governance”, *Private Actors and Security Governance*, 2006, 30.

Ulrich Schneckener. “Militas and the Politics of Legitimacy”, *Small Wars & Insurgencies*, 28 (4-5) 2017, 802.

UNDP Human Development Report 2021-2022: Uncertain Times, Unsettled Lives: Shaping Our Future in a Transforming World.

Zachariah Cherian Mampily. “Rebel Rulers: Insurgent Governance and Civilian Life During War”, Cornell University Press, 2011, 25-29.

İnternet Kaynakları

“Five Zones of Militant Islamist Violence in the Sahel”, *Africa Center for Strategic Studies*, 26 Eylül 2022.

“Fransa Mali’den Çekilme Durumunda Nijer’e Yerleşme Planı Yapıyor”, *Anadolu Ajansı*, 7 Şubat 2022.

Extended Abstract

The Sahel region, which includes Mauritania, Mali, Burkina Faso, Niger and Chad, has turned into crisis points where many different non-state armed actors (NSAGs) have gained field control and mobility by spreading to the social dynamics. The surge observed in acts of terrorism and violence after 2011 is affected by the developments in the interior and neighboring countries. Reasons such as military coups, weak armies, lack of governance, the inadequacy of economic resources, inter-ethnic competition, and climate change in these countries, which can be considered fragile or unsuccessful states, have increased NSAGs.

Within this scope, the article's subject is to analyze the hybrid strategies of NSAGs operating in the Sahel region. While Al-Qaeda in the Maghreb (AQIM) affiliated Jama'a Nusrat ul-Islam wa al-Muslimin (JNIM), ISIS-linked Islamic State Greater Sahara (ISGS), and Katiba Macina (MLF) were selected under the terrorist organizations, there is no specific militia group that was examined in detail. Instead, a broader framework was drawn on the phenomenon of militia groups.

Nonetheless, the violent acts of selected terrorist groups and local militia groups in Mali, Burkina Faso and Niger between 2012-2022 will be analyzed. The aim of the study is to determine why these groups have gained resilience in the Sahel region in line with the recently increased activities and area controls of the groups. In this context, weak armies and problematic counter-terrorism approach, lack of local governance and the dilemma of ungoverned territories were identified as factors that paved the way for the expansion of these groups.

The hybrid security model paves the way for forming armed groups resembling proto-states. State-supported civil defense units, militia groups or terrorist organizations like AQIM, JNIM and ISGS become a kind of sovereign authority in the regions they control as a result of this approach. The most important point that distinguishes the current picture in the Sahel from different civil war regions is that these NSAGs have received significant public support, such that terrorist groups that spread over large areas by exploiting local divisions and differences are seen by

local communities as fairer and more egalitarian than in previous administrations. In parallel with this, the social consensus between the indigenous people and the state was broken at many points under the control of insurgent groups. In a way, terrorist groups can be seen as the product of social issues such as the unfair distribution of resources, historical and ethnic tensions, or competition between local actors.

In the first part of the study, effective NSAGs in the region will be examined and the motivations, capacities, and areas of influence of the determined terrorist organizations and militia groups will be discussed. In the second part, the increase in the number of actions over the last ten years will be analyzed on a country basis. In the third part of the study, the factors that are effective in the expansion and social response of NSAGs will be emphasized, and a framework will be drawn on civil-state relations in the Sahel region. Secondary sources (reports, think-tank reports, articles, etc.) and qualitative methods were used in the study. The finding to be reached throughout the study is that these actors construct their potential expansion through local dynamics. Based on this, it is seen that armed groups target the local extensions of the central authority rather than their presence in the center. The existence of order and authority in line with these goals is the most essential element that feeds terrorist groups and stores local legitimacy, contrary to the generally accepted approach.